

ПРОФ. ОЛ. ОГЛОБЛИН

АНДРІЙ РАЧИНСЬКИЙ

(До історії української музики XVIII століття)

„Городъ Новгородокъ Сѣверскій... положеніе имѣеть съ пріезду отъ Глухова на ровномъ мѣстѣ, съ вирванними водою по обомъ сторонамъ рвами, а зъ другой отъ Стародуба окружають его болшіе рвы, стремнины съ протекающими въ нихъ ручьями отъ ключей, и зъ виду жъ оной отъ рѣки Десны на каменистой, утесистой горѣ, со многими раздѣленіями, заключающими въ себѣ болшую часть жилищевъ. А на самомъ горѣ возвышеніи, открывающемъ обширній лугъ съ частими озерами и привлекающими зрѣніе рощами, имѣется крѣпость, кою окружающій земляной валъ отъ древности въ иннихъ мѣстахъ едва примѣтенъ; тамъ же замокъ земляной, разореной нишъ причиною находящася въ немъ седитраного заводу о 2 котлахъ. Съ одной стороны окружаетъ сей городъ рѣка Десна подъ самими онаго жилищами, а зъ другой пахатніе съ глубокими рвами и долинами поля и лѣси; на восточной же сего города сторонѣ, состоящей съ каменною оградою и отгнѣнимъ строеніемъ монастырь придаеть ему немалое украшеніе“...

Так описує це, чарівне своєю природою й славне своїм історичним минулим; північно-українське місто офіційний „Опис Новгородсіверського намісництва“ 1781 року.

А в цьому місті, на передмісті, серед інших „партикулярних отличних домовъ“, був невеличкий будинок „о 5 покояхъ“, де жив бунчуковий товариш Андрій Рачинський, останній Новгородський сотник, видатний український композитор XVIII століття.

Андрій Андрієвич Рачинський народився бл. 1729 року в Августові, на Підляшші (староство Більське) й походив зі старої української шляхетської сім'ї. Освіту здобув у Львові, де потім (десь на початку 1750-х років) впродовж 3 років був диригентом єпископської капелі. Саме тут уперше виявився той мистецький хист і стиль творчості Рачинського, що зробив славним його ім'я в історії української музики. Глибокий аматор італійської музики, Рачинський став її піонером на Східній Україні. 1753 року його призначено придворним капелмайстром гетьмана Кирила Розумовського. Керуючи гетьманською капелею, Рачинський міг широко розгорнути свою музичну діяльність — і як музикант, і як композитор. Немає жадного сумніву, що саме йому завдячує свій початок славнозвісна нотна бібліотека Розумовських (зберігалася до 1941 року в бібліотеці Української Академії Наук). Безперечний також вплив Рачинського на так звану Глухівську музичну школу, з якої вийшли такі великі українські композитори, як Максим Березовський (1745—1777) та Дмитро Бортнянський (1751—1825). Рачинський написав багато творів, де італійська музика була застосована до православних богослужбових співів. Твори Рачинського були широко відомі на Україні й поза її межами. Зокрема, славний був концерт Рачинського „Радуйтеся Богу, поміщнику нашому“. Можна думати, що Рачинський приділяв увагу й українській народній музиці, власне — співав, дуже популярним тоді і на Україні, і в Росії. Але, на жаль, музична біографія Рачинського ще зовсім не досліджена.

Проте, такі вже були умови того часу, що навіть музикант з фаху і професії змушений був віддавати багато — і то чи не найбільше — часу справам, далеко більш прозаїчним. Не обминула ця доля й Рачинського. Ще за гетьманства Розумовського, 7. VIII 1763 року, Рачинський, продовжуючи службу у гетьмана, дістає уряд Новгородського сотництва. Незабаром він одружується з Мариною Яворською, донькою бунчукового товариша, пасербицею генерального підскарбія Якова Марковича, автора славнозвісного „Діаріушу“, і, таким чином, стає своєю людиною в колі лівобережної старшинської аристократії.

Все дальше життя Рачинського було пов'язане з Новгородком. Чимало праці було йому — сотникові й музиці. „По предложенію“ генерал-губернатора гр. Румянцова, він „находился в наблюдении вапенных заводовъ и отправляя известъ на Бѣловежскую колонію“ (німецька колонія на Чернігівщині) в 1767—1773 роках. А втім, Рачинський потрібний був не лише для виготовлення вапна: з 1760—1780-х р. р. він, „по именованію указу, ездил десять раз по всей Малой Россіи и выбирал к высочайшему двору пѣвчих“. 1780 року Рачинський дістає чин бунчукового товариша, в 1785 р. — чин колезького асесора, а 1786 р. — надвірного совітника. Коли відкрито Новгородсіверське намісництво, Рачинський у 1781 р., призначений був головою Новгородсіверської Верхньої „Расправы“ (II департаменту) й цю посаду обіймав аж до ліквідації намісництва (наприкінці 1796 року), коли пішов у відставку з чином колезького совітника.

Старе й тихе сотенне місто — Новгород-Сіверський в останні два десятиліття XVIII в. стає, безперечно, головним культурно-політичним центром кол. Гетьманщини. Тут, після відкриття намісництва, збирається українська еліта того часу, такі визначні державні, громадські й культурні діячі, як, напр., Григорій Полетика, Опанас Лобисевич, Григорій Долинський (лідер Ніжинського й Батуринського шляхетства, що

підчас виборів до Комісії 1767 року сміливо піднесло святі вимоги українського автономізму), архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський, Варлаам Шишацький (ректор Духовної Семінарії, згодом архієпископ Могилівський, відомий ворог московської колоніальної політики, що 1812 року виступив на боці Наполеона), Іван Халанський (директор гімназії, автор проекту про заснування університету в Новгороді-Сіверському), Михайло Марков (відомий дослідник чернігівської старовини), Архип Худорба (сотник Шептаківський, автор „Історії“ України, „слишком вольно“ проти російського уряду написаної) та ціла низка інших, серед яких чимало було вихованців західно-європейських (головець, німецьких) університетів.

Безперечно, головне місце в цьому колі займав Андрій Рачинський. І як впливовий місцевий урядовець,

і, ще більше, як музикант і композитор, Рачинський користується загальною пошаною в Новгороді-Сіверському й далеко за його межами. Про велику популярність його свідчить, зокрема, мемуарна література тогочасна: „Муж, на лице которого ознаменовано найчувствительнейшее сердце“ — пише про Рачинського сучасник, що знав його особисто (Гаврило Добринін).

Останні роки свого життя Рачинський живе у Новгороді-Сіверському, відданий улюбленій музиці й вихованню своїх дітей. Останнє було, мабуть, не легке, бо за всю свою багатолітню службу Рачинський не доробився великого маєтку. Окрім садиби в Новгороді-Сіверському й невеличкого вапняного заводу біля міста, за ним у 1790 році числилося лише 42 д. чол. ст. підсуєдків у місті й в с. Багринівці. В А. А. Рачинського було четверо дітей: сини Іван і Гаврило й доньки Марія й Софія. З них Гаврило Андрієвич Рачинський (1777—1843), що народився й помер у Новгороді-Сіверському, був відомий музикант (скрипаль) і композитор свого часу. Особливо вславився він своїм виконанням народних пісень — українських, російських, польських. Він же поклав на музику ряд українських пісень, зокрема, „Віють вітри, віють буйні“. Взагалі, українські культурні традиції були сильні в родині Рачинських. Адже ж саме з новгородсіверської родини Рачинських вийшла ще одна українська „Енеїда“ (описана проф. М. М. Марківським), яку склав у 1840-х роках студент Московського університету Рачинський (мабуть, онук Андрія Рачинського) й яка відзначається дуже цінним етнографічним матеріалом (опис українського сватання й весілля) й доброю українською мовою.

Андрій Рачинський помер у Новгороді-Сіверському десь в останні роки XVIII або на самому початку XIX століття.